

כיצד הגיעה מגילת קהלת אל כתבי הקודש? - ה
פרופ' אביגדור שניאן, האוניברסיטה העברית ובית אבי חי בירושלים
avigdor.shinan@mail.huji.ac.il

קהלת פרק יא: (ז) ומתוק האור וטוב לעינים לראות את השמש: (ח) כי אם שנים הרבה יחנה האדם בכלם ישמח ויזכר את ימי החשך כי הרבה יהיו כל שבא הכל: (ט) שמח בחור בילדותו ויטיב לבו בימי בחורותו והלך בדרכי לבו ובמראי עיניו ודע כי על כל אלה יביאך האלהים במשפט: (י) והסר כעס מלבו והעבר רעה מבשרו כי הילדות והשחרות הכל:

פרק יב: (א) וזכר את בוראיו בימי בחורתי עד אשר לא יבאו ימי הרעה והגיעו שנים אשר תאמר אין לי בהם חפץ: (ב) עד אשר לא תחשך השמש והאור והיגרם והכוכבים ושבו העבים אחר הגשם: (ג) ביום שיזעו שמרי הבית והתענות אנשי החיל ובטלו הטחנות כי מעטו ונשכו הראות בארבות: (ד) וסגרו דלתים בשוק בשפל קול הטחנה ויקום לקול הצפור וישחו כל בנות השיר: (ה) גם מגבה יראו וסתתמים בדרך וינאץ השקד ויסתפל החגב ותפר האביונה כי הלך האדם אל בית עולמו וסבבו בשוק הספדים: (ו) עד אשר לא ירתק חבל הכסף ותריץ גלת הזהב ותשכר כד על המבוע ונרץ הגלגל אל הכור: (ז) וישב העפר על הארץ כשהיה והרוח תשוב אל האלהים אשר נתנה: (ח) הכל הכלים אמר הקהלת הכל הכל:

קהלת רבה:

[1] 'ומתוק האור וטוב לעינים', מתוק אורה של תורה וטוב לעינים - אשרי שתלמודו מאיר לו כשמש. ר' אחא אומר: מתוק אור העולם הבא - אשרי שיזכה לראות האור ההוא שנאמר (ישעיה ל) 'והיה אור הלבנה כאור החמה'.

[2] 'כי אם שנים הרבה... ישמח' - בשמחת התורה.

[3] 'שמח בחור בילדותך'. אמר ר' שמואל בר ר' יצחק: בקשו חכמים לגנוז ספר קהלת מפני שמצאו בו דברים שהן מטיין לצד מינות. אמרו: זה חכמתו של שלמה שאמר 'שמח בחור בילדותך והלך בדרכי לבך ובמראי עיניך'? משה אמר (במדבר טו) 'ולא תתורו אחרי לבבכם' ושלמה אמר 'והלך בדרכי לבך'? הותרה הרצועה? לית דין ולית דיין? כשאמר 'כי על כל אלה יביאך האלהים במשפט' אמרו: יפה אמר שלמה.

[4] ר' חייא רבה אמר: לאחד שברח מפני הקוסטנר והיה רץ והוא רץ אחריו אמרו לו מעוט בריצה שלא תרבה בחזירה, כך 'ודע כי על כל אלה יביאך האלהים במשפט'. ר' חנינא בר פפא אמר: לאחד שגנב את המכס חד זמן צדון יתיה אמרין ליה הב מה דאית

גבך, אמר לון סבון לכון מה דאית גבאי, אמרון את סבר לית אנן מפקין אלא כל דאית גבך האידנא אנן תבעין מינך כל דאית גבך וכל מה דגנבת כל אילין שנייא דהוית גניב, כך 'ודע כי על כל אלה יביאך האלהים במשפט'.

[5] תנינן עקביא בן מהללאל אומר: הסתכל בשלשה דברים ואין אתה בא לידי עבירה, מאין באת - מטפה סרוחה, ולאן אתה הולך - למקום עפר רמה ותולעה, ולפני מי אתה עתיד ליתן דין וחשבון - לפני מלך מלכי המלכים הקדוש ברוך הוא. ר' יהושע בן לוי דסכנין אמר: שלשתן דרש עקביא מתוך תיבה אחת 'בורך' 'בארך' 'בוראך', 'בורך' זו לחה סרוחה, 'בארך' זו רמה ותולעה, 'בוראך' זה מלך מלכי המלכים הקדוש ברוך הוא שאתה עתיד ליתן לפניו דין וחשבון, לכך נאמר 'וזכור את בוראך בימי בחרותיך' עד דחילך עלך.

[6] 'עד אשר לא יבאו ימי הרעה' - אלו ימי הזקנה, והגיעו שנים אשר תאמר אין לי בהם חפץ' - אלו היסורין. ר' חייא בר נחמיה אמר: אלו ימות המשיח שאין בהם לא זכות ולא חובה.

[7] 'עד אשר לא תחשך השמש', זה קלסתר פנים, 'והאור זה' החוטם, 'והירח' זה המצח, 'והכוכבים' אלו ראשי לסתות, ושבו העבים אחר הגשם, ר' לוי אמר בה תרתי חדא לחבריה וחדא לבוריא: חדא לחבריה בא לבכות זלגו עיניו דמעות, וחדא לבוריא בא להטיל מים הגללים יוצאים ומקדמין אותו.

קהלת זוטא: השמש זה פדחת

[8] 'ביום שיזעו שומרי הבית', אלו הצלעות, 'והתעותו אנשי החיל' אלו זרועותיו, ר' חייא בר' נחמיה: אומר אלו צלעותיו, 'ובטלו הטחנות', זו המסס, 'כי מעטו', אלו השינים, 'וחשכו הראות בארבות', אלו העינים, ר' חייא ב"ר נחמיה אומר: אלו כנפי הריאה שמשם בת קול יוצאת, 'וסגרו דלתים בשוק', אלו נקביו של אדם, 'בשפל קול הטחנה' - על ידי דלית מסוסא טחין. 'ויקום לקול הצפור' - הדין סביא כד שמע ציפרין מצוציין אמר לסטין אתו לקפחא יתיה. 'וישחו כל בנות השיר', אלו השפתות.

קהלת זוטא: 'בשפל קול הטחנה'. בשביל קורקבן שאינו טוחן. 'ויקום לקול הצפור' שאפילו צפור דרור מנערתו משנתו. 'וישחו כל בנות השיר', אלו שירים ושירות, דומות עליו כשיחה.

[9] 'גם מגבוה ייראו' - הדין סבא כד צווחין ליה לאלתר הוא אמר להון אית תמן מסוריין אית תמן מסקין אית תמן מחתותיין. 'וחתחתים בדרך' - ר' אבא בר כהנא ור' לוי. חד אמר: חיתיתיה של דרך נפלה עליו איזיל או לא איזיל, אמר לא איזיל, ור' לוי

אמר התחיל מתווה תוואים בדרך אמר עד שוק פלן עד אתר פלן אית ביה מהלך ועד אתר פלן לית ביה חילא להלך.

קהלת זוטא: גם מגבוה יראו'. שאפילו גבשושית קטנה דומה עליו כהרי הרים.

[10] 'וינאץ השקד' ר' לוי אמר זה לוז של שדרה. אדריאנוס שחיק עצמות מחיק שמייה שאיל את ר' יהושע בן חנניה אמר ליה מהיכן אדם מניץ לעתיד לבא, אמר ליה מלוז של שדרה, א"ל הראני מה עשה הביא לוז אחד של שדרה נתנו במים ולא נמחה, באור ולא נשרף, בריחים ולא נטחן, נתנו על הסדן והכה עליו בפטיש נחלק הסדן ונבקע הפטיש ולא הועיל כלום. 'ויסתבל החגב', אלו קרסוליו, 'ותפר האביונה' זה התאוה המטלת שלום בין איש לאשתו שהיא בטלה.

[11] ר' שמעון בן חלפתא הוה יליף סליק לגב רבינו, כד סיב לא הוה יכיל. חד זמן סליק, אמר לו רבינו: מה זכינן למיחמי סבר אפוי דרבי יומא הדין? א"ל רחוקות נעשו קרובות, וקרובות נעשו רחוקות, שתיים נעשו שלוש ומטיל שלום בטל.

[12] 'כי הולך האדם אל בית עולמו'. 'אל בית העולם' אין כתיב כאן אלא 'בית עולמו', אמר ריש לקיש למלך שנכנס למדינה ועמו דוכסין ואפרכין ואיסטסטולאטין אף על פי שכולם נכנסין בפילי אחת כל אחד ואחד הולך ושורה לפי כבודו, כך אף על פי שכולם טועמים טעם מיתה כל אחד ואחד יש לו עולם בפני עצמו. 'וסבבו בשוק הסופדים', אלו התולעים.

[13] 'עד אשר לא ירתק חבל הכסף', זה הוא חוט של שדרה, 'ותרץ גלת הזהב', זו גלגלת. 'ותשבר כד על המבוע', זו כריסו של אדם לאחר שלשה ימים כריסו של אדם נבקעת ומוסרת לפה ואומרת לו הא לך מה שגזלת וחמסת ונתת בי.

[14] ר' יהושע בן לוי פתר קריא במקדש. אמר להם הנביא לישראל: 'וזכור את בוראך בימי בחורותיך' - זכרו את בוראכם עד שבחוריתם קיימין: עד שברית כהונה קיימת שנאמר (שמואל-א ב) 'ובחור אותו מכל שבטי ישראל', עד שברית לוייה קיימת שנאמר (דברים יח) 'כי בו בחר ה' אלהיך מכל שבטיך' עד שברית ירושלים קיימת... עד שמלכות בית דוד קיימת... עד שבית המקדש קיים... עד שאתם קיימין שנאמר (דברים ז) 'בך בחר ה' להיות לו לעם נחלה'. - 'עד אשר לא יבאו ימי הרעה' אלו הן ימי הגלות, 'והגיעו שנים אשר תאמר' שזכות האבות בטילה, 'עד אשר לא תחשך השמש', זו מלכות בית דוד שנאמר (תהלים פט) 'וכסאו כשמש נגדי', והאור זו התורה שנאמר (משלי ו) 'כי נר מצוה ותורה אור', והירח זה סנהדרין... והכוכבים אלו תלמידי חכמים... 'ביום שיזעו שומרי הבית', אלו משמרות כהונה ולויה, 'והתעותו אנשי החיל' אלו הכהנים... 'וחשכו הרואות בארובות, את מוצא כשגלו ישראל לבבל לא היה אחד יכול לסבור את תלמודו,

'וסגרו דלתים בשוק', אלו דלתות נחשתא בית אלנתן שהיו פתוחות לרווחה, 'בשפל קול הטחנה' על ידי שבטלו מדברי תורה, אמר רבי שמואל בר נחמני נמשלו דברי תורה כטחנה, מה טחנה זו אינה בטלה לא ביום ולא בלילה, כך דברי תורה נאמר בה (יהושע א) 'והגית בה יומם ולילה', 'ויקום לקול הצפור', אמר רבי לוי י"ח שנה היתה בת קול מכרזת ומצפצפת על נבוכדנצר ואומרת לו עבדא בישא סוק אחריב ביתיה דמארך דבנוי מרדין ולא שמעין ליה, 'וישחו כל בנות השיר', שעלה ובטל השיר מבית המקדש... 'וינאץ השקד', זו נבואתו של ירמיה, שנא' (ירמיה א) 'מקל שקד אני רואה', 'ויסתבל החגב', זה צלמו של נבוכדנצר... 'ותפר האבינוה', זו זכות אבות... 'וישב העפר על הארץ כשהיה', מבבל היו ולבבל חזרו, 'והרוח תשוב אל האלהים', זו רוח הקדש, את מוצא כיון שראה ירמיה ירושלים חרבה ובית המקדש שנשרף וישראל שגלו, ורוח הקדש שנסתלקה לה התחיל מקונן עליהם ב'הבל הבלים'.

קהלת זוטא: 'והרוח תשוב אל האלהים אשר נתנה', זה רוח הקדש, כיון שנסתלקה רוח הקדש גלו. לכן הזהירו ועשו טובה, והקב"ה יעזור לכם, ויתן לכם חיים טובים בעולם הזה, וגן עדן לעולם הבא, וכן יהיה. אמן, אמן, אמן. סליק מדרש קהלת [זוטא].

קהלת פרק יב: (ט) ויתר שְׁהִיָּה קהֶלֶת חֶכֶם עוֹד לִמַּד דַּעַת אֶת הָעַם וְאִנְן וְחָקֵר תִּקְוֵן מְשָׁלִים הַרְבֵּה: (י) בְּקֹשׁ קהֶלֶת לְמִצָּא דְבָרֵי חֶפְזָא וְכָתוּב יִשָּׁר דְבָרֵי אָמֶת: (יא) דְבָרֵי חֶכְמִים פְּדָרְבֻּנּוֹת וְכִמְשֻׁמְרוֹת נְטוּעִים בְּעֵלֵי אֶסְפוֹת נִתְּנוּ מִרְעָה אֶחָד: (יב) וְיִתֵּר מִהֶמָּה בְּנֵי הַזֶּהָר עֲשׂוֹת סְפָרִים הַרְבֵּה אֵין קֶץ וְלִהֲג הַרְבֵּה יִגְעַת בְּשָׂר: (יג) סוּף דְבָר הַכֹּל נִשְׁמָע אֶת הָאֱלֹהִים יִרָא וְאֶת מְצוֹתָיו שְׁמוֹר כִּי זֶה כָּל הָאָדָם: (יד) כִּי אֶת כָּל מַעֲשֵׂה הָאֱלֹהִים יָבֵא בְּמִשְׁפָּט עַל כָּל נַעֲלָם אִם טוֹב וְאִם רָע:

[15] קהלת רבה:

'דברי חכמים כדרבנות', ככדור של בנות מה כדור זה מתכדר מיד ליד ואינה נופלת לארץ, כך (יהושע כא, מג) 'לא נפל דבר מכל הטוב אשר דיבר ה' אל בית ישראל הכול בא'. מה כדור זה מקלעין בה בידים ואינה נופלת כך משה קבל תורה מסיני ומסרה ליהושע ויהושע לזקנים וזקנים לנביאים ונביאים מסרוה לכנסת הגדולה וכו'. דבר אחר: 'כדרבנות', כדרבן זה שמכוין את הפרה כדי לחרוש, וכדי ליתן חיים לבעליה... והלא דברים קל וחומר מה לפרתו אדם עושה דרבן, ליצרו שמסיתו מן העולם הזה ומן העולם הבא על אחת כמה וכמה.

[16] 'ויותר מהמה בני הזהר', מהומה, שכל המכניס בתוך ביתו יותר מכ"ד ספרים מהומה הוא מכניס בביתו, כגון ספר בן סירא וספר בן תגלא, 'ולהג הרבה יגיעת בשר', להגות ניתנו ולא ליגיעת בשר ניתנו.

יגענו במדרשי קהלת ומצאנו בהם עושר רב
מועדים לשמחה חגים וזמנים לששון